

35. על קערת־מגש כסף

הביטוי 'מגש הכסף' הרטיט לבבות כבר בתש"ח. שירו של אלתרמן שנשא שם זה נכתב בתחילת מלחמת העצמאות, והעמיד בצורה חדה מאין כמוה על כובד מחיר הדמים שייגבה, ואכן נגבה. מבחינה זו, כך עולה מדברי חוקריו ופרשניו, יש בו ממד של היווכחות, התוודעות למחיר הנדרש למדינה, בעת שמתבקש התשלום הראשון, גם אם לא שולם עדיין במלואו.

דרכו של אלתרמן ברבים משירי 'הטור השביעי' הייתה לפתוח במוטו שהוא מעין ציטטה עיתונאית; בכך העניק פרשנות שירית למה שהעיתונות ניסחה לא־אחת בצורה יבשה. הציטטה ש'שום מדינה אינה ניתנת על מגש של כסף', הפותחת את השיר ומשמשת לו כמוטו, נשאבה מנאום באנגלית של חיים ויצמן, לימים נשיאה הראשון של המדינה שלא ניתנה על מגש של כסף. ויצמן שהיטיב כמובן לשלוט ברזי שפה זו, ניסח באנגלית: 'on a silver platter', והיום נפוץ תרגום אחר – 'on a silver tray'. הביטוי 'מגש הכסף' נקלט בשפה; מה שקרה הוא שביטוי די־שגור באנגלית שלמקבילו העברי לא היה בעצם שימוש, נעשה בן־יום בן־בית בשפה העברית. דברים אלו מפורסמים וידועים, ולאחרונה עמד עליהם דן לאור בביוגרפיה שכתב על אלתרמן.¹ הביטוי הוא אפוא די־בנאלי, וויצמן השתמש בו באופן שגור, לא מעבר לכך; הוא דיבר על ניצול הזדמנות,² ולא על מחירים. הוא היה דיפלומט מזהיר, מנהיג ומוביל, אך לא חייל. אלתרמן, אולי בגלל שמועות על הצפוי ששמע כבר בליל ההכרזה, אולי בגלל 'חוש נבואי' לקח את הביטוי למקום שלקח. מה שברור הוא שבאופן יחסי מספר הקורבנות היה בזמן הכתיבה קטן מאוד.

ועוד ברור הוא שאלתרמן הגביה את הביטוי! לאור הגדיל לעשות כששיער: "מטבע לשון זו קסמה לאלתרמן אולי בשל קישורה ל'קערת כסף' כלי פולחני להקרבת קרבנות במשכן..."³. קישור זה ל'קרבנות הנשיאים' ב'פרשת נשוא' ("וקרבנו קערת כסף אחת"), יש בו מן האופי המדרשי; רוצה לומר, יש בהשוואה זו בין 'מגש הכסף' המודרני לבין 'קערת כסף' של התורה משהו מפתיע, מעורר למחשבה ומאתגר. בעיניי, יפה דרש דן לאור! מן הדין הוא שביטוי כה משמעותי הנוגע

1. דן לאור, **אלתרמן**, תל אביב תשע"ד, עמ' 347-348.

2. ההתייחסות של ויצמן לא הייתה לקרבנות; הוא אמר: "Dr. Weitzman emphasized that 'no state has been handed on a silver platter' and that 'only the opportunity to build a state has been created by the nations of the world' and that 'only the opportunity to build a state has been created by the...'"³. קישור זה

3. דן לאור, **אלתרמן**, תל אביב תשע"ד, עמ' 348.

בשכול – מעצביה היותר חשופים של ההווה הישראלית, ייגזר מהשפה המקראית, ולא מאיזשהו ביטוי אקראי וסתמי באנגלית.

הנה כי כן, ויצמן התחיל, אלתרמן המשיך, וזן לאור החרה החזיק אחריהם, וכך הלכה והתעצמה המשמעות שהוטענה ב'מגש הכסף'. אני מבקש להוסיף לכך עוד פרט קטן. כבר חז"ל ראו כי הפירוט הטכני מאוד של קרבנות הנשיאים והחזרות המרובות ברשימתם קוראים לדרשנות; ואכן, בדרכם הדרשנית הם העניקו פשר לפריטים השונים בקרבנות הנשיאים. לגבי הפריט העומד כאן לדיון נאמר (על-פי פירוש רש"י): "קערת כסף – מנין אותיותיו בגימטריא תתק"ל כנגד שנתיו של אדם הראשון". 'קערת כסף' אוצרת אפוא בחובה את גילו של אדם הראשון. גימטריה איננה משחק מתמטי גרידא, ואין זה פשוט להבין מה הביא את חז"ל לקשר בין אדם הראשון לקרבנות הנשיאים. לענייננו, אפשר לדבר על תוצאה אחת של ההשוואה המורחבת הכוללת גם את 'מגש הכסף'. קערת הכסף מסמלת – דרשנית – את הגיל האופטימלי, את השיא שאילו הגיע האדם הראשון, קרוב לשלמות שניתנה לאדם באשר הוא אדם. מגש הכסף מסמל את ההחמצה של הגיל המלא, וממילא את גודל הכאב על מי שלא זכה למלאות של חיים ואושר; ויחד עם זאת, לחייו הקצרים יש משמעות לאין קץ. בלשון הסמלים שפיתחנו – מי שלא זכה ל'קערת הכסף' זכה להיות 'מגש הכסף'. ומנגד, הנשיאים הם הבחירים המאופיינים בקערת כסף, ויש 'בחירים' מסוג אחר לגמרי, שקורבנם מגש כסף אחד.

השיר הראשון שכתב אלתרמן בטור השביעי אחרי ההכרזה באו"ם היה 'זוהי ערב'; הוא מתכתב במישרין עם סיפור הבריאה, ומעניק ליצירה המדינית החדשה משמעות כמוקוסמית, ולרגע ההכרזה משמעות של דמדומים, מעבר פלאי למציאות חדשה. חרף זיקתו למופלא, הוא לא תפס, לא הרשים; אבל במובן מסוים היה הבסיס ל'מגש הכסף'. מגש הכסף פותח בשלוש נקודות: "...והארץ תשקוט. עין שמיים אודמת / תעמעם לאטה / על גבולות עשנים. / ...". ה'שלוש נקודות' מסמלות את הבלתי-נודע, הבלתי-ניתן להיאמר, את התחושה כי אי אפשר לפתוח במילים; 'מצב לימנלי' שמובע בנסיבות אחרות באמצעות 'ערב', 'זוהי ערב'. 'עין שמים אודמת' אוצר תחושת שקיעה, ממשיך את 'זוהי ערב' של השיר הקודם. ויחד עם זאת, 'אודמת' הנגזר מאדום רומז לדם שנשפך. 'תעמעם' ו'טרם יום' גם הם מצבים סיפיים, לימנליים, שמתארים את המעבר החד בין... לבין..., המלווה גם בניגודים 'קרועת לב אך נושמת', 'חג ואימה', 'עייפים עד בלי קץ' ו'נוטפים טללי נעורים עבריים', 'חיים הם או ירויים'.

'היא לטקס תיכון', הרמיזה המובנית לטקס – טקס ההכרזה, טקס ההתחלה, טקס האבל, הובילה לטקס! היו טקסים! אך 'היא לטקס תיכון', איננה רק נבואה שהגשימה את עצמה. בעיני מדובר כאן בטקס, שהוא הבסיס למיתוס; מיתוס וטקס כרוכים זה בזה, מיתוס הוא הבסיס לטקס; המימוש של הסיפור הדמיוני, של האגדה על מגש הכסף, הוא בטקס.

בהקשר הזה גם הנערה והנער – 'מגש הכסף', הפוסעים חרישיים לקראת האומה שטופת הדמעה והקסם מעוררים למחשבה. אינני סבור שמדובר כאן באיזו השוואה מאולצת בין לוחם ולוחמת, איזשהו גרעין של פרוטופמיניזם צבאי. ברור שהיו לוחמות, וגם נפלו לוחמות; אבל לא ביחס של אחד לאחת; הפרופורציה היא לא־שוויונית. באנדרטה הידועה של רפפורט בנגבה, עומדים שני בחורים ונערה אחת; זוהי פרופורציה קצת יותר סבירה. אבל הצמד נער נערה של אלתרמן, אחד ואחת, מחזיר אותנו לבריאה, בריאת האדם. יסוד המיתוס של מגש הכסף מבוסס על בריאה, אבל בריאה לפי הקבלה כרוכה בשבר גדול, משבר, כלים נשברים. אין זו רק תובנה פסיכולוגית, זוהי אמירה לגבי מהות העולם. כאן הבריאה נתפסת באמצעות השבר של המחיר; נער ונערה שלא הגיעו להולדה ולידה יצרו אומה, אומה מפרפרת, אך בתקיימא.

מה עשה אלתרמן בטור השביעי? בשירי מלחמת השחרור הוא לא הרבה לעסוק במחיר, למעשה רק 'מגש הכסף' עוסק בכך במובהק. האם שמץ שמצו של חוש נבואי הנחה אותו? אני מעדיף לנסח זאת כמדרש, מדרש למציאות ולכתובים הקדמונים. לקחת כלי ביתי די פשוט כמו מגש של כסף ולהטעין אותו בכל מה שנאמר זוהי דרשנות, ולטעמי דרשנות מוצלחת. אני ער לכך שיש אינני טעם שאינם רואים ב'טור השביעי' את פסגת יצירתו של אלתרמן; ואולי הצדק עמם, אולי אין זו פסגת יצירתו השירית, אבל לדידי זוהי פסגת יצירתו המדרשית; גם בעלי המדרש הקדמונים ידעו לקחת חומרי גלם פשוטים וקטנים וללוש ולרקוח מהם את מה שצריך ולהגישם במגש... כן, פסגת דרכו המדרשית, ומגש קטן אחד יוכיח.

ונותר הטקס, זיכרון הטקס, בשלב די מתקדם של יום הזיכרון, כשעין שמיים מאדימה במקצת, עומדים נערים ונערות, נושמים בכבדות, בעצם קצת קרועי לב, מצפים לקריאת המנחה 'מגש הכסף', השאר יסופר כמובן בתולדות ישראל.